

İki Öykü, İki Değişim Ögesi: Traktör ve Yel Değirmeni

Hanife Nâlân GENÇ (*)

Öz: Karşılaştırmalı incelemeyle dayalı bu çalışmada yergi ve mizah ustası Aziz Nesin'in *Medeniyetin Yedek Parçası* isimli öyküsü ile Fransız yazar Alphonse Daudet'nin ismiyle özdeşleşen *Değirmenimden Mektuplar* isimli kitabından seçtiğimiz Cornille Usta'nın *Esrarı* isimli öyküsü ele alınmıştır. Öyküler anlatı yerlemleri, ele aldıkları konular ve bu konuları yansıttığı biçimlerinde kullandıkları benzer anlatım tutumları yönünden incelenmeye çalışılmıştır. Her iki öykü de ait oldukları toplumun acıklı ve gülünç yanlarını eleştirel bir tutumla yansıtmışlardır. Ele aldığımız öykülerin pek çok ortak yanı olmasına karşın bizim özellikle odaklandığımız nokta öykülerin temel izleğinin nasıl ele alındığı ve yansıtıldığı olmuştur. Her iki yazarın da yergi ve güldürü öğelerini ustalikle kullanarak iki farklı kültür ve iki farklı toplum insanının ortak değerlerini sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aziz Nesin, Alphonse Daudet, *Medeniyetin Yedek Parçası*, *Değirmenimden Mektuplar*, yergi, gülmece, tersinleme, eleştiri

Two Stories, Two Elements of Change: The Tractor and the Windmill

Abstract: In this study, the story named "Medeniyetin Yedek Parçası" by Aziz Nesin, the master of humor and satire, and the story named "Cornille Usta'nın Esrarı" in the book *Değirmenimden Mektuplar* by French author, Alphonse Daudet, have been comparatively studied. The stories have been analyzed in terms of time, place, characters, the subject-matters and the styles. In both stories, the authors have reflected the tragic and ironic sides of their societies in a critical point of view. Although the stories have many common points, the point that has been focused on most is how the main themes have been touched on and reflected. The result that has been reached is that the two authors display common values of two different cultures and of two different individuals by using the elements of humor and satire skillfully.

Keywords: Aziz Nesin, Alphonse Daudet, *Medeniyetin Yedek Parçası*, *Değirmenimden Mektuplar*, satire, humor, irony, criticism

*) Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Fransız Dili Eğitimi Bölümü.
(e-posta: ngenc@omu.edu.tr)

Giriş

Çalışmamızda Aziz Nesin'in *Medeniyetin Yedek Parçası* (1) isimli öyküsü ile onunla gerek biçimsel gerekse içeriksel bakımdan pek çok benzerlik taşıdığını düşündüğümüz Alphonse Daudet'nin *Değirmenimden Mektuplar* (2) isimli kitabından *Cornille Usta'nın Esrarı* isimli öykülerini çözümlenmeye çalıştık. İlk bakışta iki yazarı buluşturan ortak bir yanın olmadığı düşünülse de, öykülerde yer alan iki nesne, traktör ve yel değirmeninin olay örgüsünün gelişimde üstlendikleri işlevleri her iki öyküde oldukça büyük bir koşutluk taşır. Kendilerine özgü anlatım biçimleri ve tutumlarıyla birbirinden ayrılan bu iki önemli yazarı tercih etmemizin bir diğer sebebi de özellikle ele aldığımız öykülerinde takındıkları ortak yazma biçimleri olmuştur. Belirttiğimiz gibi gerek yazınsal biçimleri, gerekse ait oldukları yazınsal dönem ve akımları birbirinden oldukça farklı bu iki yazarı benzer bir çözümlenme yaklaşımıyla ele alma nedenimiz seçtiğimiz öykülerinde saptadığımız çarpıcı benzerlikleri ve öykülerde ele alınan ortak sorunsalı sergileyiş ve anlatış biçimleri olmuştur.

I. Öykülerin Özeti

Çalışmamızda ele aldığımız öyküleri çözümlenmeye geçmeden önce her iki öykünün odak noktalarına yerleştirdikleri olayın ve bu olaya bağlı olarak gelişen anlatının açıkça sergilenmesi gerektiği görüşündeyiz. Bu açıdan öykülerin özetini vermenin yararlı olabileceği kanısındayız.

Asıl adı Mehmet Nusret Nesin olan Aziz Nesin askerdeyken kendi adını değil babasının adı olan Aziz Nesin takma adını kullanarak yazın hayatına başlamıştır (3). Yazarın Türk yazınında adını duyurduğu öyküleri diğer türlerdeki yapıtlarından sayıca oldukça fazladır. Bu öykülerinden biri olan *Medeniyetin Yedek Parçası*'ni şöyle özetleyebiliriz. Öykünün başkahramanı Hamit Ağa büyük bir telaş içinde kahveye girer ve başından geçenleri kendisini merakla dinleyenlere anlatmaya başlar. Hamit Ağa kızının, damadının, oğlunun ve karısının baskılarına dayanamayarak bankadan kredi çekip traktör alır. Ancak hem sürekli arıza çıkartan traktörün bozulan parçalarının masrafını ödemekte, hem de banka borçlarını kapatmakta oldukça zorlanır. Maddi sıkıntılar yüzünden öküzlerini ve tarlasını satmak zorunda kalır. Varını yoğunu bu uğurda harcar. Yine de traktörün bozulan bazı yedek parçalarını bulamaz. Bu parçaları bulmak için yaptığı girişimler kimi zaman sonuçsuz kalır, kimi zamansa bir işe yaramaz. Sonunda balyozla traktörü parçalar.

İlk kez 1869 yılında basılan ve Alphonse Daudet'nin "yazdıklarım arasında en çok sevdiğim" yapıt dediği ve tüm dünyaya adını duyurduğu *Değirmenimden Mektuplar* yazarın en çok bilinen, en çok okunan ve ismiyle özdeşleşen yapıtıdır. Daudet kitabı bu kadar çok beğenmesinin, ona tutku ve özlemlerle bağlı olmasının sebebini onun bir başyapıt olduğundan değil, kendisine gençlik günlerini yaşatmasından, anılarını hatırlatmasından dolayı olduğunu itiraf eder. *Değirmenimden Mektuplar* yazarın yalın ve eğlendirici biçimde Provence yaşamına dair derlediği kısa anlatılardan oluşur. Bu açıdan değerlendirildi-

rildiğinde, öykülerden oluşan romanın kurgu örgüsünü yoğunlukla yazarın yaşamından aktarılanlar oluşturur. Bir bakıma yapıtı Daudet'nin yaşamının belgeleri olarak değerlendirilememiz olasıdır.

II. Öykülerdeki Anlatım Tutumları

Öykülerin özetini verdikten sonra her ikisini de anlatı tutumları, yerlemleri bakımından incelemeye çalışacağız.

A. Medeniyetin Yedek Parçası'nın Anlatı Yerlemleri

Birinci tekil kişi ağzından aktarılan *Medeniyetin Yedek Parçası* adlı öykünün başkahramanı olan Hamit Ağa'nın betimlenmesi öykünün ilk tümcesinde şöyle yapılır: "Kahveye girdiği halde etrafına selam vermeyen adama herkes baktı" (s.5). Öyküde Hamit Ağa betimlenirken kullanılan kişileştirme yönteminde karakterin çevresi kullanılır. Bu yolla "karakter oluşturduğu alışkanlıklar, kendi çevresi veya yabancı bir çevreye ilişkin kendi tepkileri" okura sezdirimsel olarak aktarılır. (Çakır, 2002: 14). Yazarın yansıtmak istediği karakterin nasıl bir kişiliğe sahip olduğu hakkında okur bilgi edinmiş olur. Kimseye selam veremeyecek kadar telaşlı adamın olağan durumundan farklı olduğu kahvede bulunan arkadaşlarının sözlerinden anlaşılır. Hamit Ağa uzun süredir kendisini rahatsız eden bir kişiden, bir olaydan ya da bir durumdan kurtulmuşçasına "...kurtuldum şu cenabetten... Şükür Allaha... Dünya varmış!" sözüyle sıkıntısının ne olduğu/olacağı konusunda ipucu verir. Hamit Ağa neden ya da kimden ya da hangi olaydan kurtulmuştur? Bu kurtuluşun sevincini kahvedekilerle paylaşmak için soluğu köy kahvesinde almıştır. Hamit Ağa'nın 'cenabet' olarak betimlediği şey merak konusu olmaya yeter. Kahvedeki kişilerce onun kurtulduğuna şükrettiği şeyin ne olduğu/olabileceği konusunda çeşitli varsayımlar öne sürülür. Öngörüler Hamit Ağa'nın yaşadığı toplumun ortak sorunu üzerine yoğunlaşır. Çiftçinin sıkıntı kaynağının ilk sebebi banka borcudur. Köy yaşamında bu borç tüm aile ve sosyal yaşam üzerinde ağır bir yüküdür. Ayrıca da çoğu kişinin temel sorunudur. Hamit Ağa bundan çok daha büyük bir sorununu bertaraf etmenin mutluluğuyla "gâvur ölüsü traktörden" (s.5) kurtulduğunu haykırır. Genel anlamda öykünün amacı bir durumu, anı veya konumu insanı merkeze alarak, onun açısından okunur kılmaktır. (Mert, 2006: 59). Nesin öyküde traktöre bağlı bir durumu odağına alır. Böylece öykünün temel sorunu traktörle ortaya konur. Öykü boyunca traktöre ait gönderme ya da betimlemeler gâvur ölüsü, cenabet, meret (s.7), traktör leşi (s.9), gul yapısı, gâvur icadı bir makine (s.10) Allahın belası (s.11) gibi hep olumsuzluk taşıyan ifadelerle yüklüdür. Çağrışım ve uyarı gücü yüksek kimi sözcükler kullanarak bir anlamda traktörü kişileştirir. Eleştirel-gerçekçi bir biçim ve olimpik anlatım tutumuyla ele alınan öykünün neyi anlattığından çok, nasıl anlattığı üzerinde durmak gerekir. Zira Aziz Nesin "olaylara, kişilere, ilişkilere yüksekte ve geniş açıdan bakan akılcı bir mizah yazarıdır." (Aytaç, 1990: 50).

Öyküde merak ögesini oluşturan traktörün başına gelenler, daha doğrusu onun ne gibi bir soruna sebep olduğu öylesine merak edilir ki herkes olduğu durumdan silkinerek din-

leme konumuna geçer. Tıpkı “hayat dediğimiz şeyin, küçük olaylardan, günlük yaşantılardan, çabalardan, düşüp kalkmalardan dokunduğu” (Yetkin, 2007: 50) gibi *Medeniyetin Yedek Parçası* isimli öykü de sıradan kişilerin küçük sorunlarından, günlük olaylarından hareketle bir ömrü canlandırır. Aziz Nesin kahvede bulunan insanlar aracılığıyla öykünün bu aşamasında okurun dikkatini sezdirimsel olarak traktörün etrafında gelişen olaylara çeker. Hepsi Hamit Ağa’ya doğru sandalyelerini çekerler ve onu dinlemeye hazır olduklarını gösterirler. “Anlat şunu be..., Sahi mi?” (s.5) gibi sorularla Hamit Ağa’nın konuyu anlatmasına yardımcı olurlar. Hamit Ağa öylesine rahatlamış, öyle mutlu olmuştur ki bu günleri göreceğini daha önce hayal bile edememiştir. Hasır iskemleler Hamit Ağa’ya daha da yakınlaştırılarak uyandırılan merak ögesi sürekli canlı tutulur. Nasıl ki ‘uzun hikâye’ olarak tanımladığımız konuların paylaşılması hikâyenin en başından anlatılmasını koşullarsa, Hamit Ağa da konuyu en başından anlatma gereği duyar. Öykünün asal olayını oluşturan traktörün Hamit Ağa’nın ve ailesinin başına nasıl bir çorap ördüğü açıklanmaya başlanır. Öykünün başkahramanı Hamit Ağa’nın ismi dışında öyküde diğer kahramanların isimleri geçmez. Bir kızı ve oğlu vardır.

Öyküde kullanılan dil tümüyle o bölge insanının yaşayış ve dili kullanım biçimine göre kullanılır ve sesletilir. Oldukça yalın, çarpıcı ve tamlamalardan uzak bir dil kullanan Nesin, halk dilinin varsıllığına yönelir. Bu dil öyküde güldürü öğeleri üzerine yoğunlaşır. Hamit Ağa kendi bölgesinin dilini benzetmeleriyle, küfürleriyle renklendirerek kullanır ve bu yolla okurda canlandırma etkisi yaratılmış olur. Kullanılan dil, Hamit Ağa ve çevresindeki insanların dünyasını ve psikolojik yapısını sergiler. Öyküde bununla ilgili özgün kullanım biçimlerini şöyle örneklendirebiliriz: “Oğlan askerden dönüşün, şüförlük, panganın borcu, gayrı, geri gafa, sahat, Kel Mamıd, mıhdar, taraktör, Memişin Hüsiin, aldıktan kelli, grado, büyük, herif, gayme, viresi, gahpenin doğurduğu (kızı için) (s.10), Demirgirat, sankileyim, gabir otu (karbüratör), eşek dölü (oğlu için), dehya, ısıtma löbeti, depe depe kullanmak, lan, dahlar, kancık, parayı tellemek, tıkmak, panganın fayızı, konu gonşu, aha daha, ulan, üst yanını (s.7), (geri kalan kısmını, geri kalanını) tırısa kalkmak (s.7), seğırtmek (s.8), babuç, dek etmek, Gatırcının Yusuf (s.8), ver etmek, gıç vurmak, goca meret, toşbağa, çemünder, namıssız, sürüte sürüte, bezimkine (bizimkine), gavur leşi, devresi gün, irezillik, epiy, ağnamadım, demirnen, sımarladık, oradan gelesiye, pavliga, motör, eşşek zıpaları, dellenmek, gayfe.” (4)

Öykünün uzamı traktörün yedek parçasının arandığı durumlarda belirir. Bu vesileyle iki şehrin ismi geçer. İlki taşı toprağı altın olan İstanbul, diğeri ise traktörün yedek parçasından anlayan bir ustanın olduğu Adana’dır. İstanbul, traktörün yedek parçasının bulunabileceği uzak bir kenttir. Dolayısıyla olayın Adana’ya yakın komşu illerden birinde geçtiği anlaşılır. Adana’ya yakınlığı duyumsanan bu yer tipik bir köy yaşamının anlatıldığı Çukurova’da geçer. Olay gerçek bir köyde geçer ancak köyün ismi belirtilmemiştir.

Öyküde zamana ilişkin bilgi çok çarpıcı biçimde aktarılır. 1955 yılı Türkiye’nin toplumsal ve siyasal değişimler yaşadığı bir tarihtir. (5) Öyküde bu yıl ve bu yılda yaşananlar

iki biçimde okurun gözünde somutlanmaya çalışılmıştır. İlki özellikle çiftçinin ve dar gelirli vatandaşın ekonomik bağlamda yaşadığı geçim sıkıntısı, diğeri hayat standardı düşen kesimin var olan iktidara karşı duyduğu güven duygusunun sarsılmasıdır. Buna İstanbul, Ankara ve İzmir’de sıkıyönetim ilan edilmesine karar verilmesi gibi çeşitli yollarla muhalefeti susturma çabaları da eklenince halk Demokrat Parti’den soğur. Öyküde bu durum ‘Demirgırat Partili’ milletvekilinin halka ve halkın sorunlarına karşı takındığı umursamaz tavırla açıkça gösterilir. Günlük yaşamda görmeye alışık olduğumuz bir karakterle “toplumun o evrede dikkatini çeken (seçim, yağ, kahve yokluğu, dış yardım, polis ceza ve yetkileri kanunu, törenler türünden) konulara ve olaylara özne olan kişiler işlenmiştir” (Kurdakul, 1992: 164). Toplumsal eleştiriye ağırlık veren Aziz Nesin’in temel aldığı yaklaşım insanların kusurlu ve/veya çirkin yanlarını, ayıplarını kendilerine göstermektedir.

Ülkenin bu genel durumu dışında 1955 yılı Aziz Nesin’in 6-7 Eylül olaylarında İstanbul’daki azınlıkların ev ve dükkânlarının yıkımına karışmakla suçlandığı ve sıkıyönetim tarafından tekrar tutuklandığı yıl olması nedeniyle de önemli bir tarihtir. (6). Öyküye adını veren ‘medeniyet’ de onun beraberinde getirdiği sorunlar da bu tarihle keskin biçimde okurun belleğinde oluşturulur. Öyküde anlatı zamanı Hamit Ağa’nın öğretmeni olan kızı ve damadının yaz tatilini geçirmek üzere geldikleri zamana denk gelir. Bu nedenle öyküleme zamanının başlangıcı yaz başını gösterir. Bu süre öyküde şu şekilde anlatılır. “Borç harç, ilk taksit verdik. Yazı ettik.” (s.9). Traktörün ilk taksitinin ödenmesi ve izleyen olaylar, yedek parçayla ilgili tüm sorunlar ve bu sorunların çözümü öyküde “benim kızla damat geldiler” (s.10) denilerek aktarılır. Böylece öykü zamanı olarak aradan bir yıl geçtiği sonucuna ulaşılır.

1950 kuşağında yer alan Aziz Nesin gerçeği mizahla abartılı bir biçimde yansıtır. Orhan Duru içerik adına “1950 kuşağının genel tavrı, gerçeğe bakış açıları, gerçeği yeniden yorumlayışlarıydı aslında” demektedir. (2008: 68). Bu dönem yazarları yaşadıkları çağı kendi biçimlerinde algıladıkları biçimde yansıtmışlardır. (7) Örneğin Memet Fuat özne/izlenimci eleştiri anlayışını, Fethi Naci Marksist eleştiriye, Asım Bezirci nesnel/bilimsel eleştiriye, Hüseyin Cöntürk yeni eleştiri, Tevfik Çavdar toplumbilimsel eleştiri, Mehmet Kaplan ise akademik eleştiri kuramını benimsemiştir. (Özçelebi, 2006). Bu durum da bu yılların yazın yaşamına tüm renkliliği ile yansımıştır.

1955 yılı Hamit Ağa’nın geri kafalılığını yüzüne vuracak şekilde kızının ağzından verilir. Bu vurgunun yapılmasının özel bir nedeni de vardır. Geri kafalı olarak değerlendirilme, çağın gerisinde kalma düşüncesi Hamit Ağa üzerinde açık ya da kapalı biçimde bir baskı oluşturur. İki çift öküzün fazlasıyla kendilerine yeteceğini düşünen Hamit Ağa’nın aksine çocukları ve damadı aynı görüşte değildir. Kızı duvardaki takvim yaprağını babasına gösterip “...yirminci yüzyıl bu, anladın mı?...” (s. 6) diyerek babasını geri kafalı olmakla, çağ dışı kalmakla eleştirir. Bu yüzyıl damadın deyişle ‘makine asrı’dır. Ona göre bu modern çağda hala eski tarım gereçlerini kullanmak tam bir gericilik örneğidir. Hamit Ağa bunu kabul etmediğinde hem geri kafalı olacak, hem de 1955 yılında, makine asrında

öküzle çift sürerek ayıp etmiş olacaktır. Bu yılın verilmesiyle Nesin'in devrimi eleştirdiği görülmektedir. "Öykü, düz anlatımda gerekli olan soruları cevaplamakla kalmayıp bunun ötesindeki soruları da cevaplar. Bunlar üst düzeydedir: siyasal, kültürel, felsefi..." (Mert, 2006: 55). Bu alıntıda vurgulandığı gibi Nesin öyküsünde özellikle benimsediği görüş ve düşünceleri eleştirel, siyasal ve kültürel bir pencereden yansıtır. Oğlu on gündelikçinin yaptığı işi bir haftada kendisinin yapabileceğini söyleyerek babasını traktör almaya ikna etmeye çalışır. Askerlikte şoförlük yapmasını da babasını etkilemek için kullanılır. Ayrıca oğlunun deyişine göre başkalarının tarlalarını da sürerek gelirlerini artıracaklardır. Traktör pahalıdır bu yüzden iyi hesap yapılmalıdır. Öküzle makine kıyaslanır ve traktörün uzun vadede daha fazla gelir getireceğine ve rahatlık sağlayacağına kanaat getirilir. Kızının, oğlunun, damadının baskıları karşısında Hamit Ağa yalnız kalır. Traktör ne yorulur, ne ölür oysa öküz hastalanır, ihtiyarlar hatta ölebilir. Çocuklarının baskısı yetmezmiş gibi karısı da Hamit Ağa'ya baskı yapmaya başlar. Hamit Ağa üzerinde çocuklarının sözü etki etmese de hepsinden beter çıkan kocakarının sözlerine kanmak zorunda kalır. Köyde herkes traktör almıştır. Hatta Memişin Hüsiin bile. Çocuklarının ve eşinin baskıları Hamit Ağa'yı ikna etmede tümüyle etkili olmaz. Kendi deyimiyle onların ısrarlarına gene de kanmaz. Aile içindeki bu baskılara köy öğretmenin sözleri de eklenince Hamit Ağa pes etmek zorunda kalır. Öğretmenin demesine göre "seksen beygir gücünde olan" (s.7) traktör dağı taşı dümdüz edecek cinstendir. Öğretmenin söylediği bu gerekçe Hamit Ağa için somut bir anlam taşır. Bu yüzden diğer ekonomik yararlarını düşünmez bile. Evdeki 'dırdıra' daha fazla katlanamayan Hamit Ağa sonunda kararını verir. Memişin Hüsiin'den aşağı kalacak değildir. Traktörün alınması için Hamit Ağa'nın yakınlarının her biri kendilerince farklı gerekçeler öne sürerler. Kızı ve damadı çağa ayak uydurmak için, oğlu bir an önce kısa yoldan paraya para dememek için, karısı da ele güne karşı almaları gerektiğine inanır. Böylece her birinin öne sürdüğü gerekçe kendi gerçeklerinin yansıması olarak belirir. Nesin'in "Türk insanının köy, kasaba ve şehirlerdeki kökleşmiş, benimsenmiş törelerini, yine istihza (ironi) ve abartma ile ele alan" (Kabaklı, 2002: 343) tarzı bu öyküde de töresel, ekonomik ve sosyal gerçekliği ile gösterilir. Oğlu paragöz ve kolay yoldan zengin olma hevesinde bir kişinin, kızı eğitimi gereği çağ dışı kalmamanın, karısı da köy gibi küçük bir ortamda yaşayan küçük insanların küçük isteklerinin, tutkularının göstergesi olur.

Traktör almaya karar verildikten sonra bu kez de bankadan alınacak kredi ve traktörün büyüklüğünün ne olacağı sorunu belirir. Traktörün büyüklüğünün ne olacağı ayrı bir çatışma sebebi olur aile üyeleri arasında. "Küçüğü, ortancası, büyüğü" (s.7) olan traktörden hangisinin seçileceği konusunda her birinin farklı farklı gerekçeleri ve farklı çözüm önerileri vardır. Seksen dönümü sürece tarlaya küçük bir traktör yetecekken çevreye karşı böbürlenmek ve övünç duymak için gereksinim duyulan, işlev görececek olan değil büyük olan tercih edilir. Bu tercih evlerimizde kullandığımız teknolojik araç gereçlerin çoğu özelliğini tam olarak kullan(a)masak bile yine de en pahalısına ve en lüks olanına

yönelmemize benzetilebilir. Aslında evlerimize, iş yerimize büyük bir hızla giren ve bizi kuşatan her türlü elektronik ya da teknolojik araç gereç, çevreye karşı bir saygınlık ölçütüne dönüşebilir. Daha azı işimize yarayacak ve yetecekken kendimizi zora sokarak daha pahalısını tercih edebiliriz. Bu tercihin altında toplumsal çevrenin tepkisini önemsemek yatar.

Donatım kurumundan “dört bin gayme peşin” (s.7) gerisi veresiye olarak anlaşma yapılan büyük traktör satın alınır. Sarı ve boz öküz satılarak üç bin gayme denkleştirilir. Bir fincan benzinle çalışacağı söylenen traktörün gaz tenekesiyle doymak bilmeyen deposu ilk hayal kırıklığını yaşatsa da köyde ailece yapılan gezintiler bunu hemen unutturur. Köyde traktör almak öyle bir hastalığa dönüşür ki ihtiyacı olan olmayan borç harç traktör alır. Traktör tarla sürmekten çok köy meydanında yapılan küçük yarışlara, eğlencelere, cumartesi günleri sinemaya gitmeye yarar.

Bu ana kadar keyiflerine diyecek olmayan aile halkının traktör yarışında traktörün bozulmasıyla mutlulukları yarım kalır. Öykünün bu aşamasından sonra traktörün bozulmasına bağlı olarak pek çok sorun belirecek ve her defasında biri biten diğeri başlayan sorunlar zincirine dönüşecektir. Traktörün bozulan parçasının bulunması gereği ister istemez Hamit Ağa’yı bunu öküzlerle kıyaslamaya iter. Zira öküzlerin ne vidası, ne de parçası vardır. Hamit Ağa’nın oğlu yedek parçayı satın almak üzere İstanbul’un yolunu tutar. Olaylar Hamit Ağa’nın ağzından anlatılırken heyecan ve merak ögesi “eee Hamit Ağa...Sonra?...” (s.8) sorularıyla sürekli canlı tutulur.

Çift sürme zamanı oğlan bir türlü dönmeyince bir çift öküz kiralanarak tarla sürülür. Bu arada İstanbul’dan Hamit Ağa’nın oğlundan haber gelir. Parçayı bulmuştur ancak para bitmiştir. Acele babasından bin gayme çıkartmasını ister. Bir makineci bulunarak cıvata taktırılır ve traktör yeniden çalışır. Ancak ne çare ki kış gelir, traktör ahıra bağlanır.

Sezon açılıp tarlalar sürülürken bu kez de traktörün dişlisi kırılır. Hamit Ağa çözümü bu kez nerede arayacağını, nasıl bulacağını bilmediği başka bir sorunla daha karşılaşır. Traktörün bozulan dişlisi için bir başka traktör daha satın alıp onun dişlisi takılmalıdır. Astarı yüzünden pahalıya gelen traktör ne sarı ne de boz öküze benzer. Çünkü onlar gibi “kesilmez, biçilmez, yenmez, içilmez...” (s.9). İkinci taksit zamanı geldiğinde traktörden kurtulma düşüncesi tekrar başarısızlığa uğrar. Zira kimse “hurdacı değildir!” (s.9). Adana’da traktörün yedek parçasıyla ilgili sorunu çözecek biri vardır. Öyküde betimlenen araç tamirinden anlama durumu beşeri bir yan taşır gibi aktarılır. Nasıl doktor hastanın halinden anlarsa, bu tamirci de araçtan anlar. Bu anlama uzmanlık gerektiren bir yeti, uğraş ya da iştir. Bu yüzden de öyküde traktörün tamirinden anlayan kişi kendisini bu işin doktoru olarak görür ve mutlaka hastayı görmek ister. Traktörün küçük parçaları içinden çıkılmaz sorunları da beraberinde getirir durur. İlerisini düşünmeden yalnızca çevreye karşı övünme amacıyla satın alınmış ve amacının dışında işlerde kullanılmış bu traktör Hamit Ağa’nın başına atsa atılmaz satsa satılmaz bir bela olmuştur. On beş günde

Adana'ya götürülen traktör yeni bir masraf daha çıkartır. Bozulan dişli için çıkarılan masraf beş yüz gaymedir. Çevreye rezil olmamak için arsanın iki dönümü de satılarak arıza masrafı çıkartılır. Bütün bu olaylar sürerken bankanın üçüncü taksiti de gelir çatar. Artık olay bir namus belasına dönüşmüştür. Traktör sürekli arıza çıkartır durur ve her arızada Hamit Ağa tarlasından yer satmak zorunda kalır. Yedek parçası bulunmayan bu traktör başına püsküllü bela olur çıkar.

Traktör bir kez daha tamir edilir. Ancak traktörün tamir edile edile, yama yapıla yapıla güzelliğinden eser kalmaz. Kasabaya Demirgırat'tan çıkartılan mebusa kadar olay anlatılır, bulunmayan yedek parçayla ilgili soruna çözüm aranır. Hamit Ağa sorunu dile getirdiği, derdine derman aramak için yanına gittiği milletvekilinin sözlerini pek anlamasa da bildiği tek şey traktörün perişan, kullanılmaz durumda atıl kaldığıdır. Medeniyeti memlekete demirle getirdiklerine inanan siyasi iktidarın bakış açısı milletvekilinin ağzından yansıtılır. Bu yolla da Nesin dönemin siyasi panoramasını yansıtarak, sosyal ve siyasal bir eleştiriyi mizahla bütünleştirerek yapar. Tahir Alangu, Aziz Nesin'in mizah anlayışı hakkında şunları söylemektedir. "Aziz Nesin, moral ve sosyal bir toplum eleştirmesine yönelirken, bunun büyük kalabalıklarca anlaşılmasını, etkili bir mizah sanatı yoluyla uyarıcı nitelikte olmasını da istiyor" (Nesin, 1973: 374). Nesin dolaylı biçimde iktidar ve halkın ilişkilerini mercek altına alır. Milletvekilinin ne söylediğini merak eden kasabalılarla Hamit Ağa'nın tutumu yalın biçimde aktarılır. Milletvekilinin önerdiği çözüm, meydanlarda halkın yanında olan, seçimden sonra da onları unutan siyasilere genel tutumlarından farksızdır. "Ekmek bulamıyorsanız pasta yiyin" diyen Marie Antoinette gibi, bu milletvekili de köylünün sorunlarını bilmeyen ona çözüm üretmekten uzak tipik bir siyasi kişinin tutumunu yansıtır. İleride fabrika açılacağını ve yedek parçanın gökten yağacağını söyleyen milletvekilinin Hamit Ağa'nın şu anki sorununa merhem olacak bir çözüm önerisi yoktur. Nasreddin Hoca'nın 'ölme eşeğim ölme' dediği o ünlü fıkrası gibi trajik komik bir durumdur Hamit Ağa'nın yaşadığı.

Sonunda Hamit Ağa banka borcunu kapatabilmek için geriye kalan tüm tarlalarını da satar. Son çözüm olarak da kendisine bu traktörü aldırın karısı, kızı, damadı ve oğlunu traktörün başına götürerek tehditkâr biçimde "ya bu Allahın belası traktörü adam edin ya da size boyunduruğu vurur öküz gibi önüne katar çift sürerim" der. Ancak bu da işe yaramaz. En sonunda Hamit Ağa çocuklarını, karısını önüne katar ve balyozu traktörün motoruna, tekerine, dümenine indirir. Her indirişte de medeniyetten ve yedek parçasından hıncını alır.

Öykünün sonuç bölümü öyküde sorunsalın açılımının yapıldığı giriş bölümündeki benzer söylemlerle biter. "Allaha şükür kurtuldum şu cenabetten" diyen Hamit Ağa'nın keyfi yerine gelir. Kahveciye döner ve "Lan, bir gayfe yap, okkalı olsun!..." diyerek traktörden de, yedek parçasından da yerin dibine batacak medeniyetten de kurtuluşunun keyfini yaşamak ister.

B. Cornille Usta'nın Esrarı'nın Anlatı Yerlemleri

Daudet öyküde okurla adeta sohbet eder gibi sıcak ve içten bir biçem kullanır. Gerçi söz konusu bu biçem kitabın tamamı için söz konusudur. Kitap, yazarın satın aldığı değirmende yazdığı mektuplardan oluşur. Zaten ismini de buradan alır. Yapıt ağırlıkla yazarın anılarını, gözlemlerini ve yaşadıklarını yansıttığı öykülerden oluşur. Öykü yaşlı flütçü Prancet Mamai'nin kitabın anlatıcısına anlattığı bir olayı temel alır. Yirmi yıl önce bu değirmende olmuş bu olay “küçük bir köy faciası” olarak tanımlanır. Bu adamın anlattıkları öykü anlatıcısını öylesine etkiler ki o da bu anlatılanları okurla paylaşmak ister.

Bir zamanlar tepeleri yel değirmenleriyle kaplı, çuval yüklü eşek katarlarından başka bir şey görülmeyen bu yer artık sesi kesilmiş, ölü bir yerdir. O zamanlar değirmencilik çok geçerli bir meslekken artık ıssız, anlamsız, kurak bir yere dönüşmüştür. Değirmenler yöre halkı için ekmek kapısı olduğu kadar şenlik yeridir de. Öyküde “Değirmenler, bizim memleketin şenliği, zenginliği” (s.17) denilerek köyün küçük taşra dünyası betimlenir. Bu betimlemeyle kırbaç sesleri, kanat gıcirtısı, değirmenci çıraklarının sesleriyle neşe ve özlem dolu o günlerin okurun imge evreninde canlandırılması sağlanır. Öykünün başında betimlenen bu sıradan köy yaşamının değiştiği ve köy halkının mutluluğunun bozulduğu ‘maalesef’ sözcüğü ile pekiştirilir. Bu sözcük bir yandan okurda ne ya da neler olduğuyla ilgili merak uyandırırken, bir yandan da bu mutlu tablonun neden bozulduğunu açıklayacaktır.

Öykü, Fransa'da Provence'in göbeğindeki Rhone Vadisi'nde yer alan Trascon'da geçer. Bu yerin adı bu bölgede kurulacak un fabrikalarının merkezi olacağı için geçer. “Malum ya eskiye istek olmaz, derler” sözü ile Trascon'da kurulacak un fabrikalarının yöre halkının yaşamını nasıl değiştireceği okura sezdirilirken, olanları anlatmak için de bir ön hazırlık anlamı taşır. “Zavallı yel değirmenleri böylece işsiz kaldı” (s.17) denilerek hem yel değirmenlerinin insanların yaşantısındaki güzel anıların odağı olması, hem de bu yörelerin mesleği olan değirmenciligi yüceltmek adına güçlü bir katarsis etkisi yaratıldığı söylenebilir. Öykünün başında köyün betimlenmesinde yer aldığı biçimiyle değirmenler, buradaki insanların yaşantısının önemli bir parçasıyken onların yerini alan un fabrikaları tümüyle bu güzel duyguları yok edecektir/etmiştir. İnsanların yel değirmenlerine değil de un fabrikalarına gitme sebepleri karikatürize edilip, gülünç öğelerle varsıllaştırılır. Böylece öyküde güney folklorunun tüm yansımaları ‘eskiye rağbet olmadığı’ sözüyle aktarılır. Medeniyetin yel değirmenlerini alt etmesi uzun sürmez. Bu duruma daha fazla direneme-yen zavallı yel değirmenleri topu atarken, köyün o şen sesleri, eğlenceleri, eşekleri yavaş yavaş yok olurlar. Kanatları dönmeyen yel değirmenleri yakılıp, yıkılır yerlerine asma ile zeytin ağacı dikilir. Yel değirmenlerinin yok oluşu aslında bu güzel anıların da yok oluşu anlamına gelir. Üzücü olan da budur zaten. Uygurluk eskiye ait olanı yıkmış yeni değerlerini kurmuştur çoktan.

Bu güzelliklerin yok oluşuna dur diyecek olan tek yel değirmeni bir başına her şeye kafa tutar havasıyla varlığını korur. Cornille Usta'nın değirmeni tepenin üstündeki fab-

rikalara inat devamlı dönüp durur. Öyküde merak ögesinin bu değirmene, ondan da Cornille Usta'ya yönlendirilmesiyle öykünün başında yaşlı flütçünün anlattığı yıllar önce bu değirmende yaşanmış olayın okurla paylaşılacağı ipuçları verilir.

Cornille Usta betimlenirken ön plana çıkartılan temel özelliği onun “sanatına deli gibi bağlı bir değirmenci” (s.18) oluşudur. Fabrikaların kurulmasına şiddetle karşı çıkar ve Florence halkının fabrika unuyla zehirlenmeye çalışıldığını bağıra çağıra herkese söyler. Kendini haklı çıkartmak için halkın inançlarından, zaaflarından yararlanarak buharın şeytan icadı olduğunu bile iddia eder. “Ben poyrazla, mistralla çalışırım. Poyrazla mistral, Tanrı'nın nefesidir” diyerek insanları ikna etmeye çalışır. Ancak kimse söylediklerini dikkate almaz. Mücadelesinde yalnız kalan Cornille Usta pes eder. Aslında bu pes etme bir kabullenme değil, aksine gizli bir başkaldırıdır. Değirmeni kapanan ve yalnız başına yaşamaya başlayan Cornille Usta kendisini desteklemeyen ve yalnız bırakan köylülere kızgındır. Ancak, yalnız başına da kalsa sonuna kadar yel değirmenini koruyacaktır. Öyküde giz ögesi farklı yollarla yoğunlaştırılır. Okurun Cornille Usta üzerinde oluşturulan gize yönlendirilmesini öyküde saptadığımız bulgularla örneklendirelim. Sosyal hayattan tümüyle kopan Cornille Usta kendisinden başka kimsesi kalmayan torunu Vivette'i bile yanında istemez. Vivette karnını doyurabilmek için her türlü işi yapmak zorunda kalır. Köylüler Vivette'e sahip çıkmadığı için Cornille Usta'yı suçlar. Uzun süre ortalarda gözükmeyen Cornille Usta üstü başı eski püskü giysilerle kilisede yoksullara ayrılan yerde görülmeye başlar. Köyden kimse değirmene buğday götürmediği halde değirmenin kanatlarının hala dönmesi şaşırtıcıdır. Cornille Usta'nın bu tuhaf haline kimse anlam veremez. Soranlara değirmenin hep döndüğünü söyleyen Cornille Usta durumuna şükreder. Kendisine köyden hiç buğday götürülmediği halde bu kadar işi nereden bulduğunu da “dışarıya çalışıyorum” diye açıklar.

Değirmenin kapısı daima kapalı, koskocaman kanatlarının ise harekette olduğunun gözlemlenmesi yöre halkına oldukça gizemli gelir. Öykünün bu aşamasında okurun merakı değirmende neler olduğu üzerine yoğunlaştırılır. Kapısının, penceresinin kapalı oluşuyla bu durum meraktan öte bir gizeme dönüşür. Değirmene kimse gitmediği halde kanatlarının hala dönmesinin mutlak bir sebebi olduğu düşünülür. Cornille Usta'nın bu esrarengiz durumu onu ‘büyücü’, ‘bunak’ şeklinde anmaya kadar varır. Hatta değirmende altın torba olduğu sanılmaya başlanır.

Öyküde “sonunda her şey meydana çıktı. Bakın, nasıl:” (s.20) denilerek Cornille Usta'nın gizi ortaya çıkartılır. Öyküde flütçünün oğullarından büyüğü Vivette'e âşık olur. İki sevgili arasındaki bu durumu büyükbabayla konuşmak amacıyla yaşlı flütçü değirmene gider. Flütçüyü dinlemeyen Cornille Usta, un fabrikalarını savunan insanlara olan tepkisini konuyla hiç ilgisi olmadığı halde ona torunu yerine un fabrikasından kız almasını söyleyerek bir kez daha gösterir. Bu tartışma havasında geçen kısa konuşma Cornille Usta için yaşamın merkezinde yer alan temel sorunun yel değirmenleri olduğunu somutlaması bakımından oldukça çarpıcıdır. Görüşmeden olumlu bir sonuç alamayan flütçü çaresiz

değirmenden ayrılır. Bir kez de flütçünün oğlu yaşlı ustayı ikna etmek ister. Flütçünün oğlu ile Cornille Usta'nın torunu Vivette şanslarını denemek için değirmene gittiklerinde tuhaf bir durumla karşılaşılır. Değirmen taşının bulunduğu yer bomboştur. Ortada ne bir çuval, ne de bir buğday tanesi vardır. Her yanına yoksulluk sinmiş değirmende eski püskü birkaç eşya ve köşede patlamış yerlerinden kireç ve alçı dökülen uç, dört çuvaldan başka bir şey yoktur!

“İşte Cornille Usta'nın esrarı buradaydı” (s.21) denilerek esrar perdesi aralanır. O değirmenin onurunu kurtarmak için ve herkesi değirmende buğday öğütüldüğüne inandırmak için bu alçı ve kireçleri yollarda dolaştırmıştır. Un fabrikaları harıl harıl işlerken değirmen taşı boşa dönüp durmuştur. İki sevgili gördüklerini yaşlı flütçüye aktarırlar. Hem şaşırın hem de üzülen flütçü herkese durumu anlatır ve tahıl namına ne varsa değirmene götürülmeye başlanır. Gerçek buğday yüklü eşek kervanıyla değirmene gidilir. Köylüler değirmene ulaştıklarında değirmene ondan habersiz girildiğini anlayan Cornille Usta'yı ağlarken bulurlar. Ölmekten başka çaresi kalmamıştır. Çünkü değirmenin onuru mahvolmuştur. Cornille Usta'nın değirmenine duyduğu sevgi öylesine güçlü, öylesine yücedir ki ona insanmış gibi isim bile takar.

Altın gibi buğday taneleri her yana saçıldığında Cornille Usta'nın gözleri fal taşı gibi açılır. Hem güler, hem ağlar. Gerçek buğday görmeyeli öyle uzun zaman olmuştur ki! Düş sandığı bu sahneyi izlemesi bile onu büyüler. Köylülerle köye dönmeyi istemeyen Cornille Usta bir an önce uzun zamandır ağzına bir lokma girmeyen değirmenine besinini vermek ister. Bu betimleme de yaşlı değirmenci ile değirmeni arasındaki güçlü duygusal bağı anlatır.

Öykünün sonuç bölümü “o günden itibaren, ihtiyar değirmenciye hiç işsiz bırakmadık” (s.22) sözü ile belirtilir. Yel değirmenlerini yaşatmak için tek başına direnen Cornille Usta sağlığında medeniyetin kendisini alt etmesine izin vermemiştir. Bir sabah öldüğünde son yel değirmeninin kanatları da sonsuza kadar durur. Yel değirmenleri o ölünce yerine kimsenin geçmemesi ya da geçmek istememesinden durur. Öyküde çağa ayak uydurmanın bir gereklilik olduğu düşüncesi bir kabullenme ile vurgulanır. Yel değirmenlerinin yerini un fabrikalarının alması çağın gereğidir. Nasıl ki “Pazar kayıklarının, kukuletalı boyun atkılarının, iri çiçekli ceketlerin modası” (s.22) geçmişse yel değirmenleri de çağa ayak uyduramamıştır. Köylüler Cornille Usta'yı yitirdiği coşku ve yaşam sevincine kavuştururlarsa da onun ölümüyle birlikte değirmenin sonsuza değin durmasını engellemezler.

III. Öykülerin Temel İzlekleri Bağlamında Bir Çözümlemesi Denemesi

Ele aldığımız öykülerde her iki öykü kişinin de seçili bir nesne/özne üzerine tutku derecesinde aşırı bağımlılıkları ve onu dıştan gelen tehditlere karşı ısrarla savunmaları üstü örtük ya da açık göndermelerle yüklüdür. Öykülerde nesnenin bu kadar ön plana çıkarılması nesnenin üstünlüğünü de beraberinde getirmiştir. Ele aldığımız öykülerin dolantısını kişi, uzam ve izlek bütünlüğünde kavrayan ve yönlendiren bu seçili nesnelerdir.

Öykülerde nesnelerin kişileri ve olayları yönlendirmesi dışında her iki yazarı ortak paydada buluşturan pek çok asal vardır. Örneğin yaşamı olduğu gibi yansıtmak gibi. Zira her anlatı metni “Asalak bir biçimde, ona art alan oluşturan gerçek dünyaya” dayanır. (Eco, 1995: 106). Doğalcılık (Natüralizm) Akımına bağlı Daudet yaşamın kederli, acımasız, zor ve acılı yanlarını iyimser bir bakışla değerlendirirken, Nesin sosyal eleştirel bakışı her zaman daha canlı tutmaya çalışmıştır. Daudet’deki ince alay, Nesin’de mizaha dönüşür. Daudet’in içinde yer aldığı Doğalcı akım onu gerçekçi yazma tekniği ve canlı bir biçim kullanmaya iterken, Nesin’i öyküdeki ortamı tüm yerel renkleriyle, diliyle, örf, adet, gelenek, düşünce ve yaşayış biçimiyle yansıtmaya iter. Daudet’in betimlemeleri doğaya bağlılığıyla oldukça gerçekçidir. Her iki yazar da kahramanlarını betimleme biçimleriyle insani sıcaklığı yansıtır. Ancak Daudet kahramanlarına duygusal ilgi gösterirken, Nesin bunları yansıtmayı yeğler. Her ikisinin biçimleri bazı noktalarda ayrılrsa da ikisini büyük bir benzerlikte buluşturan içtenlikleri ve yaşama sevincini tüm yalnlığı ile yapıtlarında yansıtmalarıdır. Daudet yaşamının bazı dönemlerini doğduğu büyüğü yerlerde geçirmemiş olsa da her zaman romanında bu yörenin toplumsal yaşantısı hatta coğrafyasından izler aktarmaya çaba göstermiştir. Güney Fransa’nın doğasını, güneşini, yel değirmenlerini canlı betimlemelerle aktarır. Bu betimlemeler ve öyküde anlatılanlar yazarın özyaşamından izler taşır. Zira Alphonse Daudet, fabrika sahibi olan ancak sonradan yoksul düşmüş birinin oğludur. Öykünün temel izleği de işte bu çevrede gelişir.

Öykülerin başlıkları olay örgüsünü biçimlendiren ve yöneten kavram ve/veya olgular çevreninde gelişim gösterir. Nesin öyküsünde eleştirdiği medeniyeti traktörle özdeşleştirir ve buna bağlı olarak beliren sorunları aktarır. Alphonse Daudet ise öyküsünün asal merak ögesini tümüyle üzerine kurduğu gizle bütünleştirerek yansıtır. Bu giz Cornille Usta’nın yaşadıklarını maskeler. Bu küçük değerlendirme sonucunda her iki öyküde anlatılanların başlıklarıyla bütünleştiğini söyleyebiliriz. Anlatının özeti olan başlıklar hem işledikleri konuyu sınırlamaları, hem de asal anlamın oturtulduğu zemin olmalarıyla anlatıyla tümüyle uyumludur. Başlıklar yazarlarının biçimlerini de doğrudan keserler. Nesin’de yergi ve mizaha, Daudet’de öykünün açılım yapacağı ‘esrar’a, gize gönderme yapar. Aziz Nesin öyküde günlük, sıradan olaylardan, politikadan esinlenirken, Alphonse Daudet öykünün isminin imlediği gibi her zaman karşılaşılabılır ya da yaşanabilir bir olayı bir giz maskesi altında aktarır. Giz nesnesi olarak kullandığı yel değirmeni insanların kendisini anlamadığı Cornille Usta’ya bir sığınak, hatta bir dert ortağı olur.

Cornille Usta’nın Esrarı isimli öyküde olayın geçtiği yer bir köy, *Medeniyetin Yedek Parçası*’nda ise bir kasabadır. Her iki öyküde yer alan bu küçük yerleşim birimleri ve onlara özgü sorunlar, bu çevrelerin doğallığı içinde yaşanır ve yaşatılır. Öykülerde yer alan bu iki uzam çevre baskısının bireyler üzerinde yoğun biçimde duyumsandığı yerlerdir.

Medeniyetin Yedek Parçası’nda traktör parçalanarak medeniyetin gereklerini tümüyle kabullenme yadsınırken, *Cornille Usta’nın Esrarı*’nda un fabrikalarının yel değirmenlerinin yerini alması çağın gereği olarak görülür ve modası geçmiş bir giysi gibi atılması da

doğal karşılanır. Birinde medeniyetin gereği kabullenilir, diğerindeyse yadsınır.

Medeniyeti eksik ya da yanlış anlayan Hamit Ağa hüsrana uğrar. Buna çevre baskısının etkisi ve bilinçsizlik de eklenince kendi halinde bir köylü olan Hamit Ağa için yaşananlar içinden çıkılmaz bir hal alır.

Güçlü bir mizah yazarı olan Nesin özellikle de öykülerinde toplumun ve bürokrasinin aksayan yanlarını kimi zaman yergi, kimi zaman abartı öğelerini kullanarak sergiler. Behramoğlu Aziz Nesin'in istese de iyi bir şey söyleyemediğini vurgulayarak şöyle der "Çünkü yeteneği hep eleştirmek, olumsuzluğu göstermek yönündedir" (Behramoğlu, 2000: 13). Daudet de içinde bulunduğu toplumun yaşantı ve düşünce biçimini tüm gerçekçiliği ile sunar. Bunu yaparken Nesin'de yoğun biçimde bulunan mizahın gereği abartmalardan kaçınır. Okurda uyandırdığı merak ögesinin ardını bolca acıma duygusuyla ve toplumsal yapının eleştirisiyle doldurur. Hamit Ağa'nın yaşadıklarını büyük bir ustalıkla karikatürleştirilen ve bu yolla gerek kasaba insanlarının küçük dünyasını, tutkularını gerekse bürokrasinin işleyişini milletvekilinin sözleriyle gülünçleştirerek gösterir ve alay eder. Bu öyküde olduğu gibi Nesin'in yansıttığı "toplumsal sorunlardan, uyumlu-uyumsuz insan davranışlarından esinlenerek gülmece doğrultusunda, kimileyin abartarak sunduğu yaşam öyküleridir" (Ünlü; Özcan, 2003: 31). Daudet de Nesin gibi toplumun her kesiminde her gün yaşanan/yaşanabilecek sıradan olayları yalın, sade, dolambasız, canlı ve sıcak bir anlatım yoluyla sanki okurla sohbet eder gibi anlatır. *Medeniyetin Yedek Parçası*'nda Nesin ağırlıkla bu sıradan olayların çelişkili ve gülünç yanlarını ön plana çıkartırken, Daudet *Cornille Usta'nın Esrarı*'nda haksızlıkları, insanların fırsatçılığını ve yanlış değer yargılarını eleştirmiştir.

Her iki yazar da insanın iç dünyasıyla dış dünyasını bütünlüklü bir yapı içinde iç içe anlatırlar. Nesin, öyküde okuru hem güldürür, hem duygulandır, hem de düşündürürken Daudet öyküde önemle üzerinde durduğu konunun Cornille Usta'nın sağlığında çözümlenmiş olduğunu gösterir. Onun ölümünden sonra yine aynı işleyiş sürüp gidecek, Cornille Usta'nın çabaları yalnızca kendi sağlığında bazı şeyleri değiştirmeye yetecektir. Bir anlamda çabaları Don Kişot'un (8) yel değirmenlerine karşı yaptığı savaş gibi sonuçsuz kalacaktır. İnandığı şeylerin peşinden giden ve bu uğurda her şeyi göze alan kararlı bir insanın yaşadıkları bir süre sonra unutulup gidecek, geriye yalnızca yaşananlar ve acıları kalacaktır.

Her iki öyküde iletişimsizlik baskın biçimde var olan kavramdır. *Medeniyet'in Yedek Parçası*'nda aile içinde çocukları ve eşiyile iletişim kuramayan ve çatışma durumunu ortadan kaldırmak ve yalnız kalmamak için istemediği bir tarım gerecini satın almak zorunda kalan Hamit Ağa için yaşadıkları kendini kabul ettirmek için bir vesile olur. Aytaç, yalnızlığın Nesin öykülerinin ortak bir konu odağı olduğunu vurgular. (1991: 176). Kendisini anlamayan insanlarla konuşma yoluyla iletişim kurmayı başaramayan Cornille Usta'ya yalnızlıktan başka çare kalmamıştır. İnsanları ikna etmek için zenginliği veya

başka bir özelliği olmayan Cornille Usta'nın elinden hiçbir şey gelmez. Tek yakını torunu Vivette'i bile yanında istemeyen Cornille Usta gönlünün de, evinin de kapılarını sonsuza dek diğerlerine kapatmıştır. Diğerlerinden bu yolla intikam alırcasına onları yok sayarak varlığını ispatlamayı tercih etmiştir diyebiliriz. İnsanları ikna etmek için bildiği, inandığı tüm yolları deneyen Cornille Usta, sevgiye yer vermeyen toplumun acımasızlığı karşısında kendini yalnızlığa mahkûm eder. Bu yalnızlığını başkalarına giz gibi göstermekten de için için zevk alır.

Nesin'de anlatım tutumunda tersinme, mizah biçiminin en belirgin özelliklerinden merdiven anlatımla (klimax) buluşur. Bu yolla yazar okurunun bilincinde canlandırmak istediği sahneye basamak basamak ulaşır ve her defasında traktörden daha doğrusu yedek parçasından kaynaklanan sorunun dozunu artırarak yapar. Yazınsal bir yapıt öncelikle "metin içi yapıdan metin dışı alanlara uzanan anlam ilişkilerinin bulgulanması" ereğini üstelenir. (Göktürk, 1989: 26). Bu yüzden anlam katmanlardan oluşan bir bütünlükle oluşturulur.

Daudet, *Değirmenimden Mektuplar*'da kendisinin de açıkça dediği gibi özyaşamından büyük kesitler yansıtır. Nesin doğrudan bu yola başvurmasa da başka insanları, başka durumları anlatırken özyaşamından kesitler olmamakla birlikte kendini anlattığını vurgular. (9) Daudet okurdan saklanan bir sırrı açıklama yoluna giderken onda sürükleyici bir ilgi uyandırır. Cornille Usta'nın sırrı bir bilmece gibi tanımlanır.

Medeniyetin Yedek Parçası isimli öyküde yeni bir yaşam biçimine bağlı olarak toplumdaki üretim-tüketim anlayışının değişmesi ve bu değişimin toplumsal yaşama ve bireye etkisine dikkat çekilmektedir. Öyküde zaman sırasına göre işleyen olayların aktarımı okurun öncelikle merak duygusuna seslenir. Ancak bu merak duygusuna okurun zekâ ve belleğini katmak E.M. Froster'in tanımladığı gibi "olayların zaman sırasına göre düzenlenerek anlatılması" (1985:128-129) neden-sonuç ilişkisine dayalı bir olay örgüsünün açılmasıdır ilk ve temel koşuldur. Aziz Nesin öyküde halkın günlük yaşamda görmeye alışık olduğu kişileri yansıtır. Benzer durum *Değirmenimden Mektuplar* isimli öykü için de söz konusudur. Öyküye egemen olan serüveni yaşayan Hamit Ağa ve ailesi tipleşme aşamasına ulaşmamış karakterlerdendir.

Sonuç

Bu çalışmada yergi ve gülmece ustası Aziz Nesin'in kitaba adını veren *Medeniyetin Yedek Parçası* isimli öyküsü ile Alphonse Daudet'nin *Değirmenimden Mektuplar* isimli kitabından seçtiğimiz *Cornille Usta'nın Esrarı* isimli öyküleri karşılaştırmalı olarak incelemeye çalışılmıştır.

Her iki yazar da öykülerinde yer alan olayları sunuş biçimlerinde benzer bir tutum sergilerler. Okuru seçilmiş konu hakkında bilgilendirme ve bundan hareketle yönlendirme söz konusudur. Öykülerin giriş bölümlerinde öykünün temel kişileri ve olayı sergilenir. *Medeniyetin Yedek Parçası*'nda olay Hamit Ağa ve köylüler arasında geçen bir diyaloga

dayalı olarak aktarılır. Ancak konuşmada etkin olan taraf Hamit Ağadır. Köylüler öyküde yer alan olayın anlatılmasını sağlamayı üstlenirler. Onların Hamit Ağa ile konuşmalarındaki tek yönlendiricilikleri konuşmaya yazarın istediği yönde replik vermekten ibarettir. *Değirmenimden Mektuplar*'da ise anlatıcı duyduğu bir olayı anlatan bir aktarıcı görevi üstlenir. Bu bölüm anlatılacak öyküye bir tür hazırlık aşamasıdır.

Öykünün tartışma aşaması kahramanların iç ve dış çatışmalarıyla karşılaştıkları olaylara yöneltilirken okur metnin içine çekilmeye çalışılır. Zirve bölümünde yel değirmenlerinin gizemi ortaya konularak okur bilgilendirilir. Cornille Usta'nın yaşadıklarını bilen ve buna şahit olan okur onun yanındadır. Olaylar mantıksal bir sıraya uygun biçimde geliştiğinden okurun ilgisi sürekli canlı tutulur.

Çalışmamızda incelediğimiz her iki öyküyü de dikkate aldığımızda Fransız öykü ve roman yazarı Alphonse Daudet gibi Aziz Nesin'in de insanların yaşadıklarını veya düşlediklerini konu aldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Her iki yazar da gözlem ve izlenimlerini özellikle toplumsal ve bireysel aksamalar üzerine oturtarak ortaya koyarlar. Nesin, toplumsal yapının yeni şartlarının ortaya çıkarttığı sosyal ve ekonomik olayları ve kişileri gülmeceye varan bir biçimle yansıtır. Köy yaşamından çağdaş makine düzeyine geçişi toplumun sosyal gerçeği olarak ele alır. Bu gerçekliği yansıtırken Nesin okurda güldürme duygusunu, Daudet ise acıma, sevgi ve nefret duygusunu ön plana çıkarır. Ancak Nesin'de beliren güldürü ögesi traktöre, Daudet'de acıma duygusu yel değirmenine bağlanarak gösterilir. Aslında her iki öyküde de makine değil insan ele alınır. İnsanın eksik ve/veya aksak yanları eleştirilir.

Her iki yazar da önceliğine geleneksel folklorik yapıları ustaca yerleştirmişlerdir. Kahramanların yaşadıkları çevre ve düşünceleri, yaşam biçimleri, tarihi ve geleneksel öğeleri onlara özgü yaşam biçimiyle öyküde devingen bir yapı oluşturur. Kahramanlar yaşam serüvenleri içindeki bir kesitle yansıtılırlar. Kimi zaman gülünç, kimi zaman hüznünlü olaylar trajik-komik olarak anlatılır. Öykülerin sonunda söylenenler aslında öykülerin en başında söylenmiştir. Her iki yazar da başta yaptıkları saptamaya ulaşırlar. Belki de sonda söyleyeceklerini başta söyleyerek güçlü bir etki yaratırlar okurda. Üstlendikleri eleştirel bakışı söz, davranış ve olay öğelerinden yararlanarak aktarırlar.

Notlar

(1) Yazarın 1955-2003 arasında 20 kez, toplam 125 bin adet basıldığı bildirilen *Yedek Parça* isimli kitabında bulunan ve kitaba ismini veren öykü, bu kitapta *Medeniyetin Yedek Parçası* ismiyle yer almaktadır.

(2) Fransız yazar Alphonse Daudet'nin 1869 yılında yayımlanan *Lettres de Mon Moulin* isimli yapıtı kimi çevirilerde *Değirmenimden Mektuplar* (Can Yayınları'nda Volkan Yaçintoklu'nun çevirisiyle), kimisinde ise *Değirmenden Mektuplar* (Nilüfer Yayınları'nda) biçiminde Türkçeye çevrilmiştir. Bu kitapta yer alan *Cornille Usta'nın Esrarı* (Nilüfer Yayınları'nda ve Kelebek Yayınları'nda) başlıklı öykü de bazı çevirilerde

Cornille Usta'nın Gizi (MEB Yayınları'nda Sabri Esat Siyavuşluğil çevirisi ile) biçiminde Türkçeye çevrilmiştir.

(3) Bu konuyla ilgili Aziz Nesin şunları söyler. “Hikâye yazmaya, askerliğim sırasında başlamıştım. O zamanlar, gazetelerde yazan askerlere üstleri iyi gözle bakmadıklarından, yazılarımı kendi adımla değil, babamın adıyla Aziz Nesin diye yazdım. Bu ilk takma adım, gerçek adımlı örttü. Nusret Nesin unutuldu.” Malay, Murat. (2006). *Aziz Nesin'le Son Röportaj*, İstanbul: Bir Harf Yayınları.

(4) Aşağıda, Aziz Nesin'e özgü başlıca yazım biçimleri verilmiştir. “-beri, -buçuk, aradabir, arasıra, arayer, azbiraz, azçok, azkaldı, azkalsın, başüstüne, beribenzer, bibakıma, bibaşına, biçok, bidolu, bigün, bikaç, bikez, birara, birarada, birdenbire, biriki, bisüre, bisürü, bir şey, bitakım, bitane, bitek, bitürlü, biyana, biyer, buyüzden, candarma, cıgara, çokaz, enaz, ençok, epiy, fotograf, gülegüle, hangibir, herhangibiri, herneyse, her şey, hertürlü, heryan, heryer, herzaman, hiçbir şey, hiçkimse, hoşgeldin, hoşbulduk, İstanbul, ikidebir, işgören, kıravat, kimbilir, nağra, pekaz, pekçok, sağol, Sivas, tiren, ya da ve yazıyla gösterilen her sayı bitişik.” (Erişim tarihi: 10 Eylül 2011)

<http://ta-in.facebook.com/topic.php?uid=219086930321&topic=8295>

(5) Demokrasinin yeni yeni sindirilmeye çalışıldığı 1950'li yıllar, Türkiye'de pek çok değişimin olduğu yıllardır. Tek partili sistemden çok partili sisteme geçildiği bu yıllar Türk siyasi tarihinin de önemli yıllardır. Öyküde belirtilen 1955 yılı bu vurguyu yapması adına da önemli bir tercihtir. Bu tarihte iktidarda olan Demokrat Parti hükümeti önemli sorunlarla karşı karşıyadır. İlki ve en önemlisi halk için gittikçe zorlaşan ekonomik durum ve beraberinde getirdiği yüksek enflasyondur.

(6) 1955 yılında 6-7 Eylül faciası olarak tarihimize geçen olayda İstanbul'daki azınlıkların ev ve dükkanlarının korkunç yıkımına suçlu aranmaya başlanmıştı. Aziz Nesin de suçlu olarak Sıkıyönetimce tutuklandı. (Erişim tarihi: 20 Ekim 2011) http://tr.wikipedia.org/wiki/Aziz_Nesin

(7) Bu dönem yazarları arasında Ziya Paşa, Namık Kemal, Arif Nihat Asya, Nazım Hikmet, Şair Eşref, Neyzen Tevfik, Refik Halit Karay, H. Cengiz Alpay, Abdürrahim Karakoç gibi isimler yer alır. Sonraki dönemde hicivin mizaha dönüştüğü yazarlar arasında ise Ercümen Ekrem Talû, Refik Halit Karay, Fâzıl Ahmet Aykaç, Osman Cemal Kaygılı, Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç, Halil Nihat Boztepe sayılabilir. Bu yazarlar farklı eleştiri anlayışını benimsemişlerdir.

(8) Don Kişot (İspanyolca: Don Quixote ya da Don Quijote), İspanyol romancı Miguel de Cervantes Saavedra'nın romanı ve aynı zamanda bu romandaki asıl kahramanın adıdır.

(9) Buna ilişkin olarak şunları söyler. “Kendimde sizleri ve sizlerde kendimi anlattığım bu öyküler, nice yorucu çalışmalar, nice uzun emekler sonucu, sevilerle dolu ve

kahırlı ve çileli yaşamımdan ve benden gittikçe uzaklaşmakta olduğu için daha derinden duyumsadığım anılarımdan damıtılmıştır.” Özyalçın, Adnan. Aziz Nesin’in Olgunluk Dönemi Öyküleri Evrensel Kültür- 09 Temmuz 2005, Cumartesi.

Kaynakça

- Aytaç, Gürsel. (1990). “Güdümlü Edebiyat ve Estetik Aziz Nesin’in ‘Büyük Grev’i Üzerine”. Edebiyat Yazıları I, Ankara: Gündoğan Yayınları, ss. 47-57.
- Aytaç, Gürsel. (1991). “Aziz Nesin’in Yeni Öyküleri Üzerine”. Edebiyat Yazıları II, Ankara: Gündoğan Yayınları, ss.175-178.
- Behramoğlu, Ataol. (2000). Aziz Nesin’li Anılar. İstanbul: Gendaş Yayınları.
- Çakır, Hasan. (2002). Öykü Sanatı. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Daudet, Alphonse. (2008). Lettres de Mon Moulin. Değirmenden Mektuplar. Ankara: Nilüfer Yayınları.
- Duru, Orhan. (2008). Öykü Yazmanın Sırları. İstanbul: Karakutu Yayınları.
- Eco, Umberto. (1995). Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti. (Çeviren: Kemal Atakay). İstanbul: Can Yayınları.
- Forster, E. M. (1985). Roman Sanatı. (Çeviren: Ünal Aytür). İstanbul: Adam Yayınları.
- Göktürk, Akşit. (1989). Sözün Ötesi. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Kabaklı, Ahmet. (2002). Türk Edebiyatı V. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kurdakul, Şükran. (1992). Çağdaş Türk Edebiyatı IV (Cumhuriyet Dönemi 2. Kitap). Ankara: Bilgi Yayınları.
- Malay, Murat. (2006). Aziz Nesin’le Son Röportaj. İstanbul: Bir Harf Yayınları.
- Mert, Necati. (2006). Öykü Yazmak. Ankara: Hece Yayınları.
- Nesin, Aziz. (1973). Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı “Düzyazı”. İstanbul: Akbaba Yayınları.
- Nesin Aziz. (2011). Yedek Parça. İstanbul: Nesin Yayıncılık.
- Özçelebi, Hüseyin. (2006). Cumhuriyet Döneminde Edebî Eleştiri (1951-1960), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Ünlü, Mahir ve Özcan, Ömer. (2003). 20. Yüzyıl Türk Edebiyatı 3 (1940-1960) İkinci Bölüm, İstanbul: İnkılâp.
- Yetkin, Suut Kemal. (2007). Edebiyat Üzerine Denemeler. Ankara: Palme Yayıncılık.

